

LA VALORACIÓ DEL FACTOR HUMÀ COM A SUBJECTE DEL DESENVOLUPAMENT GLOBAL: RECERCA, FORMACIÓ I ASSESSORAMENT

EDUARD BES I JAQUES

ENGINEER TÈCNIC AGRÍCOLA, DIPLOMAT EN POLÍTIQUES COMUNITÀRIES,
COMERÇ INTERNACIONAL I DESENVOLUPAMENT RURAL
fusbes@telefonica.net

L'home és la mesura de totes les coses.
PROTÀGORES, segle V aC

El comerç agrari és el centre de les negociacions de l'OMC.
Però no considera el desenvolupament de les persones.

Informe FAO, 2006

Resum

La recerca, la formació i l'assessorament formen el bloc del coneixement dins de la cadena agroalimentària i són el primer suport, i el més directe, a les persones i les entitats que participen en el bloc de la producció, tant en les explotacions —més ben dit, empreses— agràries com en el sector de la indústria agroalimentària.

Amb l'actual evolució de la política agrària comunitària (PAC), es considera que, juntament amb l'activitat productiva, s'ha de tenir en compte el segon pilar, que és el del desenvolupament rural, enllaçat amb la multifuncionalitat de l'agricultura.

S'estudien per separat les anelles, que dins de la cadena agroalimentària a la qual ací es denomina doble cadena del progrés, formen la recerca, la formació i l'assessorament, i detallen les estructures, les funcions, els agents integrants, l'evolució en els darrers anys i les previsions d'adaptació al futur, i es considera la importància d'una acció coordinada.

En tots els casos, es posa un èmfasi especial en el factor humà, és a dir, en les persones, com a valor principal que dóna contingut i vida a la cadena per a assolir els canvis, per a assegurar una agricultura competitiva i viable i per a mantenir la xarxa social del món agrari i rural.

1. Introducció

L'agricultura catalana forma part del gran complex agroalimentari dels estats membres de la Unió Europea, i a un nivell superior està inclosa en la dinàmica, real des de fa decennis però constatada durant el darrer quinquenni, de la globalització de l'economia i de la societat.

El fenomen de la globalització normalment s'encara cap als aspectes econòmics, comercials i de comunicacions, si bé va molt més enllà i inclou pràcticament tots els aspectes que incideixen en les activitats quotidianes. Però deixa en una segona dimensió el factor humà i el desenvolupament de les persones, com ha remarcat darrerament la FAO.

Dins del programa del V Congrés de la ICEA, s'ha reservat una àrea per a la formació i la transferència del coneixement. Aquest document intenta mostrar uns aspectes de les diferents baules que conformen la cadena del coneixement en el sector agroalimentari.

Revisant documents i actuacions anteriors es comprova que aquests temes s'han debatut i documentat àmpliament els darrers temps, i és especialment remarcable l'esforç que van fer, durant els anys 2005 i 2006, les nombroses persones que, individualment i corporativament, van participar en el Congrés del Món Rural, en el qual es va dedicar una ponència a aquestes qüestions.

Per a evitar entrar en la reiteració d'aspectes i conceptes que encara són frescos, el present document intenta situar els tres elements del coneixement —la recerca, la formació i l'assessorament— dins dels escenaris en els quals es mouen, així com examinar el protagonisme, com a agents i com a receptors, de les persones que integren la xarxa agrària i rural.

Habitualment, es treballa amb programes, objectius i projectes, però no es valora suficientment que «l'objectiu final són les persones i els problemes que les envolten»; cal treballar amb les persones per a assolir el desenvolupament global.

En els processos productius i socials que incideixen en l'agricultura i en el món rural s'han de considerar diferents grups de persones que estan inserides en la cadena agroalimentària, com a concepte productiu i de serveis, i en el món rural, com a aspecte social.

Reiteradament, es posa en evidència que, per manca de recursos o perquè se'n fa un mal ús, per una gestió poc adequada o per poca informació, es creen llacunes, i fins i tot des-

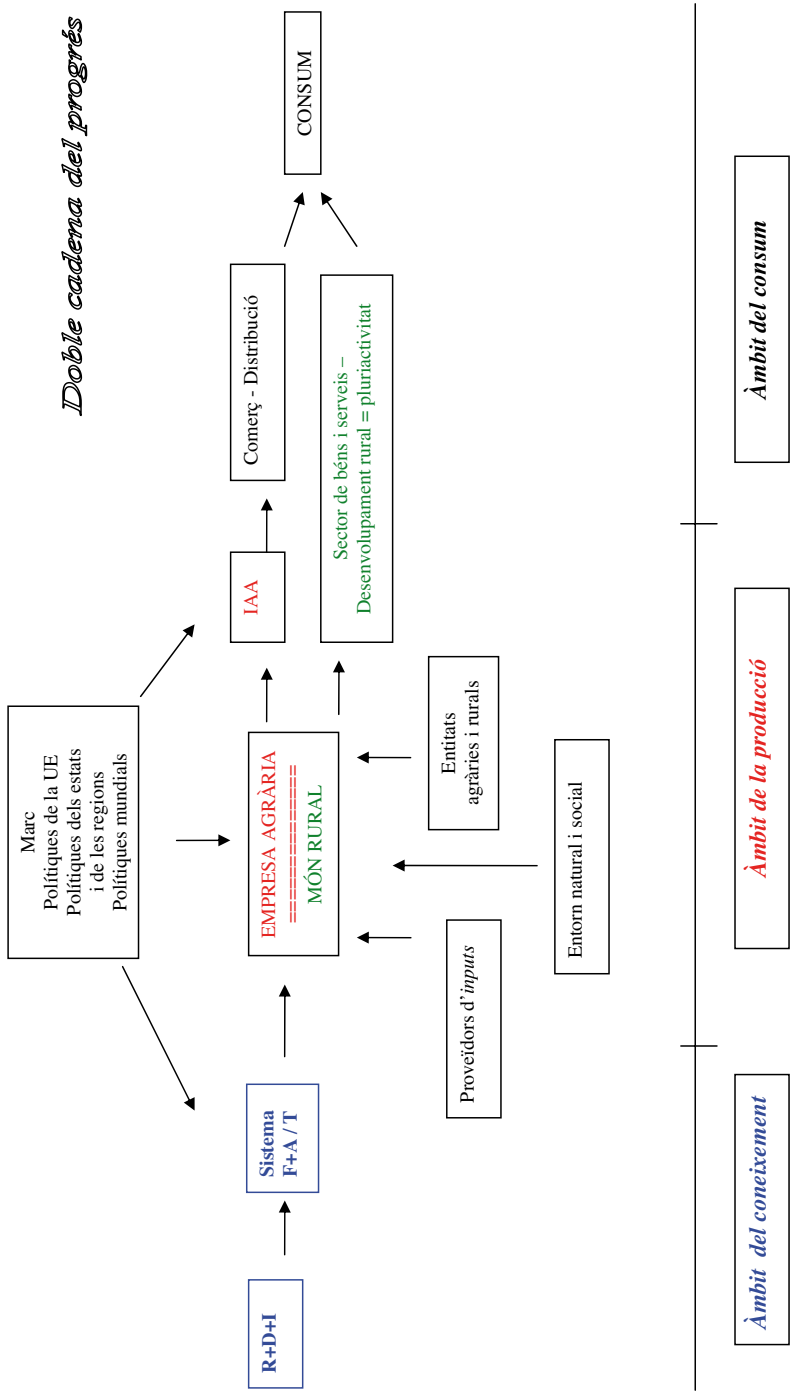

Figura 1

avinences, entre els diferents col·lectius que participen en el procés, s'originen desviacions en l'eficàcia i l'eficiència de la cadena agroalimentària i es dibuixen tòpics que afecten la consideració i el reconeixement social que reben els diferents actors.

S'intentarà analitzar com les persones —els autèntics protagonistes— es mouen en l'entorn i el fet que, si bé el medi i els recursos naturals influeixen en el comportament i els resultats que s'obtenen, finalment són les persones qui, amb l'actitud i els coneixements adquirits, són capaces de modificar l'entorn i optimitzar aqueixos recursos per a avançar pel camí del progrés.

2. De la cadena agroalimentària a la doble cadena del progrés

Tradicionalment, es parla de la cadena agroalimentària per a mostrar un esquema conceptual dels passos que segueix la producció. Però, en incloure-hi les persones, com a objectiu i motor del procés, es vol modificar el disseny clàssic de la cadena i anomenar-la de manera diferent (queda de la manera que s'indica a la figura 1).

En un lloc principal i central, hi ha aquelles persones que aporten l'esforç, la voluntat i el coneixement en la producció, la transformació i l'ús i la conservació dels recursos naturals per a obtenir uns productes i serveis que són el seu objectiu material, però que, al mateix temps, han de rebre unes prestacions que els satisfacin en benestar.

En l'entorn hi ha diferents agents que els poden proporcionar eines noves, coneixements nous i formes de suport diferents per a facilitar-los la tasca i progressar en el desenvolupament integrat i sostenible.

A l'extrem final d'aquesta cadena hi ha unes altres persones, els consumidors, qui, amb l'aprovació o el rebuig, validen tot el sistema.

És una representació que admet discussió i que es pot ampliar amb altres detalls i factors, però es considera que, de manera elemental, serveix com a suport per a seguir els raonaments del present document.

Es posa un èmfasi especial en els tres àmbits en què queda dividida la cadena: el *coneixement*, la *producció* i el *consum*. I, per a seguir el títol del document, s'agafarà exclusivament l'àmbit del coneixement, però amb el benentès que el nucli de la cadena es troba en l'empresa agrària, en les persones que la conformen i en les entitats que aquestes persones creen per a valorar els productes i per a donar resposta a les necessitats de benestar que tenen.

S'observa que la cadena es bifurca en l'àmbit de la producció. No és altra cosa que la interpretació del model d'agricultura contingut en la PAC, que se sustenta sobre dos pilars: el principal, format per les produccions i els mercats, i el secundari, que correspon a les polítiques de desenvolupament rural, el qual cada vegada és més important; comprèn les activitats complementàries lligades a l'agricultura i a l'empresa agrària i, en paraules de la mateixa comissària, Fischer Boel, serà «un camí per a proporcionar rendes no procedents de l'agricultura i una prioritat essencial per a crear ocupació».

En conseqüència, es té en compte l'empresa agrària i les famílies agràries inserides en un món rural en el qual l'activitat agrària conviu amb la pluriactivitat productora de béns i serveis. En ambdues línies, els destinataris finals sempre són els consumidors, considerats globalment però dividits en nombrosos estrats en l'àmbit social i pel que fa a la demanda.

3. Incidint en els protagonistes

El darrer paràgraf ja ajuda a definir els actors o protagonistes de la «doble cadena agroalimentària» o «del progrés».

Es reitera que el *nucli central*, el formen les famílies agràries i rurals considerades en les seves explotacions, tot i que és preferible anomenar-les d'una vegada per sempre «empreses agràries», ja que la finalitat que tenen no és únicament productiva, sinó també econòmica, dins d'uns paràmetres que han d'assegurar-ne la competitivitat i la viabilitat en el sector.

Però aquests agricultors o empresaris agraris no actuen sols: participen en moltes i diverses associacions i entitats de caire professional, social i econòmic. En conseqüència, aquestes agrupacions de significat diferent són el *nucli col·lectiu* o nucli secundari en el qual les persones actuen i treballen per obtenir i proporcionar productes i béns i serveis, amb un valor afegit que ajuda a millorar-ne la renda i a aconseguir una xarxa social i de benestar al món rural. Aquest segon nucli actua de manera bidireccional, ja que tant proporciona utilitats a les empreses agràries com en rep per a avançar en la cadena.

Queda comentar i centrar-se en l'àmbit inicial o *àmbit del coneixement*. Tradicionalment, és format per les institucions, les empreses i els serveis que actuen al costat de l'agricultor i de la família rural a les quals proporcionen la tecnologia, el *saber* i el suport, perquè puguin optimitzar els recursos que tenen. Cal remarcar que aquest àmbit és format per persones —investigadors, tècnics, formadors, assessors i un ampli etcètera— que contribueixen a complir un dels objectius del Consell de Lisboa, relatiu a «crear una àrea més competitiva basada en l'economia del coneixement i capaç d'un creixement econòmic sostenible amb una ocupació i cohesió social més bones».

Es podria considerar els altres grups de persones, bàsicament integrats en l'àmbit del consum, però es prefereix fer un parèntesi, ja que o bé són una continuació de les empreses agroalimentàries o ja es troben clarament incorporades en el tercer àmbit, que normalment s'allunya del món agrorural.

4. Un entorn canviant i preocupant

Sense entrar en detalls, resulta palès que l'agricultura es troba en un procés de canvi accelerat i sotmès a fortes pressions internes i, especialment, externes. La PAC acaba de sofrir una reforma històrica, i l'anunci d'una nova revisió, els anys 2008 i 2009, amb l'objectiu «més enllà del 2013», fa entreveure que s'acabarà l'etapa de proteccionisme i de subvencions i que s'obre un horitzó obert a la concurrència, en el qual, per a mantenir-se, caldrà

aplicar coneixements, estratègies i normes de competitivitat per a complir la màxima esportiva «que guanyi el millor».

Per això, cal preocupar-se no únicament de l'agricultura, sinó de totes les persones que la conformen i que en viuen. No es pot esperar a veure-les venir i a veure què passa. Cal avançar-se per a crear i consolidar una infraestructura agrorural que asseguri la competitivitat i la viabilitat futures, davant de la competència interna i externa i de les noves exigències productives que, com les normes de condicionalitat, de preservació del medi ambient i de seguretat alimentària, així com els efectes del possible canvi climàtic, signifiquen un esforç tecnològic i unes despeses afegides que encareixen i dificulten les produccions.

Cada vegada més, la PAC que es coneix serà menys agrària, més exigent i menys autònoma, ja que els acords internacionals o la correlació amb altres polítiques comunitàries li donaran un caire nou i, possiblement, se centrarà més en el món rural.

Mirant al voltant, s'aprecia una munió de tensions procedents de direccions i estaments diferents: revisions des de la mateixa Unió Europea (UE), negociacions de l'Organització Mundial del Comerç, l'informe de l'Intergovernmental Panel on Climate Change (PCC) sobre el canvi climàtic, informes contradictoris sobre els organismes genèticament modificats (OGM), alteracions dels preus mundials de les matèries primeres, etc. Una diversitat de previsions i de canvis que poden comportar amenaces sobre una situació d'estabilitat desitjable. Però les unes i les altres es poden convertir en oportunitats si els protagonistes mostren prou preparació i capacitat de reacció.

Cal superar les frases tòpiques com ara «què passarà si s'amplia la UE?», «què passarà si es liberalitzen els mercats?», «què passarà si es redueixen les subvencions?», etc.

Per contra, s'ha d'agafar un llenguatge i una mentalitat positius, com ara «com farem front a...?», «quin benefici ens reportarà...?», «on podem exportar...?», «què hem de...?». Senzillament: passar de la defensa passiva a l'emprenedoria i l'atac.

Al mateix temps, cal fer un examen de consciència sincer. Segons informes i estudis recents de diferents organitzacions pròpies i internacionals, Espanya, en el conjunt, surt malparada en aspectes clau, molts dels quals afecten el món agroalimentari i, de retruc, la societat rural:

- Es dediquen més fons a subvencions de sectors deficitaris que a recerca i desenvolupament (R+D).
- No s'utilitzen tots els recursos ni els instruments per a millorar la productivitat.
- Se suspèn en l'ús de les tecnologies disponibles.
- Es detecta baixa productivitat laboral i alts nivells d'absentisme laboral.
- També se suspèn en tots els nivells de formació: bàsica, professional i universitària.
- El poc coneixement de llengües estrangeres limita els intercanvis, la formació i l'accés a beques internacionals.
- No es valoren els possibles efectes de la caiguda de certes produccions estratègiques ni de la possible deslocalització de les indústries alimentàries.

- S'ocupa el vint-i-cinquè lloc a la UE en discriminació salarial entre home i dona, i el vint-i-quatrè lloc en despesa pública per a la infància.
- En el rànquing de competitivitat de la UE-25, davant d'una mitjana de 4,84, Espanya ocupa el quinzè lloc, amb un nivell de 4,49.
- Un informe de la Comissió indica que Espanya és un dels països que controla més malament la seguretat dels aliments i la sanitat animal.
- No es compleixen els compromisos de reducció d'emissions contaminants que fixa el Protocol de Kyoto.
- I un bon etcètera.

Resulta evident que darrere de totes aquestes deficiències hi ha les persones: les unes perquè en són les causants, ja sigui per omissió o per negligència, i les altres perquè en són les víctimes passives.

La recerca, la formació i l'assessorament són eines que poden incidir positivament a l'hora de millorar totes aquestes situacions.

Cal partir de la base que es disposa de diagnòstics, que es tenen mitjans i instruments i que existeixen persones capacitades i amb voluntat d'avançar. Per a capgirar la situació i fer front als canvis, sols queda «reforçar aquestes capacitats i deixar actuar aquestes persones»; això condueix a «analitzar com l'àmbit del coneixement», amb els elements i els agents que el formen, ha de treballar amb els components del nucli central per a progressar conjuntament en el camí que condueix a assolir l'èxit final.

En els apartats següents es revisen diferents elements i s'estableixen unes reflexions sobre les baules que s'han marcat dins de la doble cadena del progrés agroalimentari: la que correspon al conjunt R+D + i la del binomi F + A/T (formació + assessorament/tutoria).

5. La recerca

És l'inici de tota la cadena. Allò que marca la diferència de desenvolupament entre els països i les regions no és únicament la disponibilitat de recursos, sinó la capacitat de crear i utilitzar els coneixements.

Ja s'ha dit que no és únicament el territori i els béns de què disposa el que proporciona els béns i la riquesa a les persones, sinó que el motor està en el conjunt dels coneixements, les capacitats, les aptituds i les actituds que tenen per a optimitzar les estructures i per a crear-ne de noves; aquesta força és la que fa avançar el desenvolupament, el progrés i el benestar.

Una dita tradicional recorda que «qui té la informació té el poder». Ara caldria afegir que «qui té els coneixements té el progrés».

A la Unió Europea, va ser al Consell Europeu de Lisboa de l'any 2000 on es va marcar el pes de la recerca mirant al futur. Es va establir el concepte d'*economia del coneixement* i de la *competitivitat* i la necessitat de treballar per una cohesió social, creixent i sostenible.

Aquest Consell considera que la UE ha d'arribar a l'any 2010 encapçalant les economies més dinàmiques i competitives, amb un creixement econòmic sostenible, creant llocs de treball i consolidant una cohesió social més gran. Per a assolir aquestes fites, es considera que la R+D és una de les eines principals en l'àmbit dels estats membres i de les regions.

Com a estratègies es va proposar la creació de l'Espai Europeu de la Recerca (ERA) o «mercat comú de la recerca», per a consolidar uns quants punts que es consideren febles:

- Finançament
- Entorn favorable
- Concentració dels recursos i de les activitats.

L'any 2002, en el Consell Europeu de Barcelona, s'establí l'objectiu d'incrementar les aportacions de cada Estat membre a la recerca, de tal manera que en arribar a l'any 2010 representin el 3 % del PIB —segons dades recents, en aquests moments Espanya hi dedica l'1,07 %, i l'objectiu per al 2010 és del 2 %.

Igualment, es van fixar línies d'acció per a la innovació tecnològica, el suport a les empreses innovadores i la concreció de projectes mixtos i de cooperació entre centres de recerca, universitats i empreses privades.

5.1. El marc comunitari per al 2007-2013

En aquest nou període, s'ha implementat el 7è Programa marc de R+D tecnològic, amb un pressupost de 73.215 milions d'euros, una oportunitat que ha de permetre treballar i aprofitar els objectius específics:

1. Programa de cooperació nacional i transnacional entre indústries i universitat, aplicable, entre altres, als camps de l'alimentació, l'agricultura, la biotecnologia, la informació, les energies i el medi ambient i el canvi climàtic.
2. Programa Idees, per a reforçar els ajuts als científics.
3. Programa Persones, orientat a millorar els recursos humans relacionats amb la recerca, incorporant estudiants i joves llicenciats.
4. Programa Capacitat, per a optimitzar el potencial dels centres de recerca cap a una economia del coneixement.

Dins el primer programa, el de cooperació, resulta interessant citar la següent referència a l'alimentació i biotecnologia:

Crear una Europa bioeconòmica basada en el coneixement, capaç d'agrupar els científics, els industrials i altres parts interessades per a explotar les oportunitats de recerca en temes nous i emergents que abordin reptes econòmics i socials:

- Qualitat i seguretat alimentària
- Producció i sostenibilitat en biorecursos renovables
- Control i lluita sobre les malalties epizootiques i zoonòtiques i trastorns alimentaris
- Amenaces a la sostenibilitat i seguretat de la producció agrària i pesquera derivades del canvi climàtic.

El 7è Programa s'orienta a donar suport a les diferents polítiques comunitàries i, en referència a la PAC, fa un esment especial a la producció, la qualitat agroalimentària, les mesures de benestar animal, el medi ambient, la preservació de la biodiversitat i el comerç.

També es preveu donar impuls a les plataformes tecnològiques europees, com ara associacions entre els centres de recerca i les indústries per a coordinar projectes de recerca d'interès comú i establir programes per a crear ocupació i formar equips de persones —es dóna una rellevància especial als temes de genòmica, biotecnologia, indústria silvícola, i de producció, alimentació i sanitat ramaderes.

5.2. Uns punts de reflexió

Al marge dels programes comunitaris, que són el far i la guia de les actuacions estatals i locals, resulta útil considerar els punts següents:

- Els temes prioritaris fixats per la UE ja emmarquen moltes de les necessitats que s'estan desvetllant durant els darrers anys: biodiversitat, bioseguretat, conreus bioenergètics, qualitat i salut alimentàries, nous conreus i varietats adaptats a situacions de disminució de recursos hídrics, parcs verds d'energies renovables (fotovoltaïques i eòliques), protecció mediambiental i sostenibilitat, etc.
- Els sectors de la producció i de la indústria agroalimentàries demanen, en ocasions, respostes ràpides per a afrontar problemes i nous reptes. La rapidesa i la recerca no poden anar sempre en paral·lel.
- Malgrat que hi ha temptatives, no s'acaba d'establir un nexa vàlid i creador de sinèrgies entre la recerca i el binomi entre formació i assessorament. Models com ara el Cooperative Extension Service, de Califòrnia, o la xarxa de Landcentres, de Dinamarca, semblen llunyans.
- Un lligam i una col·laboració dels formadors i assessors amb els centres de recerca seria un bon pas per a reforçar-ne els coneixements i la formació, encarrilar i tutelar les innovacions cap al sector i afavorir la circulació de les informacions i les demandes en un doble sentit, ascendent i descendent.

5.3. La situació a Catalunya: el cas de l'IRTA

No es tracta de descobrir la vàlua d'aquest Institut, que té vint-i-un anys d'existència i que és un referent per a totes les altres comunitats autònomes de l'Estat, però resulta adient presentar-ne alguns matisos que resulten significatius.

D'entrada, cal dir que a Catalunya el conjunt de la recerca està en l'1,2 % del PIB, aproximadament, percentatge lleugerament superior al de l'Estat, i amb el ferm propòsit d'arribar al 2 % els anys vinents.

Hi ha una àmplia xarxa de coneixement. Mitjançant el CSIC i les universitats, ja es duen a terme projectes de recerca agroalimentària; l'IRTA té encomanat, concretament, aquest àmbit i ha creat una xarxa d'onze centres i estacions experimentals propis, però al mateix temps participa en nou centres més i en una estació experimental concertats.

Aquesta coparticipació de l'IRTA és important, ja que mitjançant formes jurídiques diferents és present de manera activa en altres entitats públiques i també en empreses privades i professionals del sector per a explotar totes les estacions de recerca de Catalunya, les quals inclouen gairebé tots els àmbits del coneixement agroalimentari, forestal i econòmic. És una manera evident de sumar esforços i recursos dins d'un marc que prepara nous projectes d'ampliació.

El sistema de recerca contractual amb diferents empreses, a més dels serveis que dona i de les forces sinèrgiques que crea, permet uns efectes secundaris d'un alt valor:

- Optimitza la informació bidireccional sobre les necessitats del sector, orientat als treballs de recerca cap a la realitat de la demanda.
- Manté la tensió o to muscular de l'Institut i dels investigadors, davant de la necessitat de complir els encàrrecs, els terminis i els compromisos.
- Aporta una part substancial del pressupost i millora la capacitat financera.
- Dóna peu a iniciar nuclis de coneixement —clústers— que poden evolucionar en el futur amb empreses de producció.

La participació en *projectes internacionals* és significativa, malgrat les dificultats derivades de la forta competència; però, en aquest punt, cal remarcar que tant Catalunya com el conjunt de l'Estat tenen un grau de competitivitat elevat, i assoleixen resultats interessants.

Aquest aspecte té una significació especial quan els projectes són per a empreses locals que actuen a l'exterior, ja que, d'aquesta manera, l'IRTA camina al costat seu en l'aventura internacional.

Des de fa anys, els governs de Catalunya porten una política de creació d'*estructures competitives* en recerca i innovació en els mercats globalitzats, i l'IRTA hi ha volgut participar des de l'inici. Aquests programes permeten el següent:

- Crear unes condicions de competitivitat.
- Captar investigadors valuosos pels coneixements, l'experiència i la projecció professional que tenen.
- Disposar d'un ventall de centres amb noves maneres d'organitzar-se quant a flexibilitat i agilitat de gestió.

L'*aspecte humà* resulta fonamental i és un objectiu prioritari per a crear un clima intern favorable i per a transmetre a l'opinió pública els avenços i els avantatges que comporta la recerca per al benestar.

La societat es beneficia dels avenços, a vegades desconeguts pel gran públic, però que constantment contribueixen a la qualitat, a serveis més bons i a una seguretat i sanitat alimentàries. Novament s'aprecia que les persones són els destinataris finals del treball.

Als investigadors, se'ls ha de reconèixer l'actitud de compromís i servei a la societat, integrats en una cultura corporativa. S'ha passat de l'antic treball individual a la creació d'equips potents i estructurats dins d'una organització que els valora pels resultats que obtenen i pel mateix reconeixement horitzontal dins dels seus equips o en el conjunt del món de la recerca.

El factor humà és, novament, l'element bàsic, i en aquest cas resulta fruit de molts anys d'estudi, ja que la carrera d'investigador no es comença a consolidar fins deu o dotze anys després d'obtenir la llicenciatura i amb uns plans de perfeccionament que duren tota la vida.

5.4. Un comentari a tot aquest capítol

Les noves tecnologies i els avenços són instruments d'alta vàlua per a millorar la qualitat de vida i la competitivitat. Però, atès que són cars i que si se'n fa un mal ús els resultats poden ser decebedors, s'ha de reforçar el segon esglaó de la cadena. Això dóna pas a les baules de la formació i de l'assessorament que es presenten tot seguit.

Cal recordar que la Llei 18/2001 d'orientació agrària dedica l'article 13 als objectius en l'àmbit de la innovació, la transferència de tecnologia agroalimentària i la formació agrària. El contingut és vàlid per a tota la ponència. El punt 13.a afirma que cal «incrementar la recerca i la innovació tecnològiques en matèria agroalimentària, facilitar la transferència ràpida i eficaç dels avenços científics i valorar els avenços tecnològics propis de cada empresa agroalimentària».

6. La formació

Aquest apartat s'orienta totalment a formar les persones situades en el nucli central de les cadenes, és a dir, els agricultors, les persones integrades en el sector de la indústria agroalimentària i les seves famílies, si bé també es considera necessari prestar atenció als agents de suport que participen en el procés.

6.1. Una ullada a la situació actual

De manera abreujada, es recullen algunes de les opinions més usals de les enquestes, avaluacions i opinions procedents dels agents i destinataris de la formació:

- Algunes necessitats de formació i la demanda de les empreses no es corresponen plenament amb els programes de formació existents, i queden àrees o especialitats que s'han de cobrir.

- Encara es parla de «llocs de treball no qualificats», tot i que sembla indiscutible que per a realitzar qualsevol feina amb garanties cal una qualificació mínima.
- Agricultors i responsables d'empreses agroalimentàries no valoren suficientment la formació, ni per a ells mateixos ni per als col·laboradors i obrers. No són estranyes les expressions de «tenir coses més importants per fer» o «no es pot perdre temps».
- Aquesta manca de confiança en la formació també s'estén a responsables d'algunes entitats i o de cooperatives, que consideren que la formació els pot aportar poc, a més de tenir un cost econòmic i de necessitar una dedicació de temps.
- Queden molts col·lectius exclosos, si més no de manera parcial, de la formació: obrers, temporers i dones, i la situació s'agreuja més si són emigrants.
- La major part de la formació contínua es fa en uns horaris que teòricament són compatibles amb la feina a l'explotació, però que resulten totalment inadequats per a obtenir un rendiment satisfactori.
- No sembla lògic que la formació exigible no s'estengui a altres àmbits i, concretament, al de l'empresari agrari, i, de manera inqüestionable, quan rep ajuts i subvencions de fons públics.
- També existeix la convicció que molts dels assistents a la formació exigible ho fan únicament per a complir els mínims per a accedir a les autoritzacions o als ajuts, però sense voluntat empresarial.
- La possibilitat de fer pràctiques d'empresa per a joves en període de formació troba dificultats en dos sentits: la reduïda oferta d'empreses per a acollir-los i la poca predisposició familiar de tenir els fills fora de casa, durant una temporada més o menys llarga, ja que es considera que la seva aportació és imprescindible per a la feina a la mateixa explotació.
- La manca de coneixement d'altres llengües fa perdre la possibilitat de fer intercanvis, estades a l'estranger o d'accedir a beques d'escoles d'altres països comunitaris.
- I persisteix la idea, de fort pes social, que la formació professional agrària no té qualitat i que és per als joves menys capacitats.

Mentrestant, les administracions van desplegant normativa sobre els requisits de formació que cal tenir per a accedir a determinats ajuts o per a poder dur a terme determinades pràctiques agrícoles, ramaderes o forestals, com ara els vuit cursos actuals de formació exigible.

Però el problema està en el fet que la normativa és d'àmbit sectorial i, en ocasions, fixada per administracions que sols veuen la seva parcel·la de competències. No existeix, en aquests casos, una visió integral i integrant per a assegurar el nivell mínim a les persones que estan davant d'una empresa agrària o d'un lloc de responsabilitat empresarial o representatiu.

6.2. Els agents

L'eix vertebrador de la formació agrària la formen les catorze escoles del Servei de Formació Agrària, que despleguen la formació reglada, els cursos de formació exigible i un ampli ventall de cursos i activitats de formació contínua.

El Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAR) té altres unitats que també ofereixen formació, com ara l'Institut Català de la Vinya i el Vi (INCAVI), el Centre de Mecanització Agrària o el Servei de Sanitat Vegetal.

Sobre el territori també hi ha els sis instituts del Departament d'Ensenyament, les escoles familiars agràries i les diferents entitats que estan especialitzades en la formació contínua en totes les modalitats, entre les quals cal esmentar les organitzacions professionals agràries, la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya, el Centre Tecnològic i Forestal de Catalunya, i, en menor intensitat, algunes entitats d'estalvi i bancàries. El conjunt representa un catàleg d'ofertes variat.

6.3. Un pla de formació

Aquest és un element que ha experimentat una certa estructuració en els darrers anys i que incideix, principalment, en la formació contínua, tot i que no s'arriba a la coordinació desitjable.

Era habitual que les diferents entitats que participen en aquesta modalitat de formació despleguessin les activitats de manera unilateral, per la qual cosa es detectaven nombroses disfuncions. Des de fa anys, el document que es pot anomenar *Pla de Formació Contínua de Catalunya* ja es presenta de manera totalment definida pel que fa a l'oferta de servei de formació agrària; però les altres entitats del sector sols fan una presentació parcial, per la qual cosa el possible pla continua sent una suma de cursos, i en resulten duplicitats geogràfiques, programes de dimensió i continguts variats, i quasi sempre sectorials, sense considerar l'òptica de l'empresa agrària en conjunt.

Una altra conseqüència que s'ha de considerar és l'avaluació de la rendibilitat d'aquesta formació des del punt de vista del cost i de la repercussió en un aprenentatge eficaç dels assistents, els quals haurien d'adquirir i millorar els coneixements tecnològics i les habilitats, sota el criteri de *formació acció*, és a dir, que els coneixements siguin aplicables de manera immediata i adequats perfectament a la realitat de les explotacions empreses agràries o dels llocs de treball en els quals presten servei.

6.4. Una ullada a l'exterior

El mes de gener d'aquest any la Comissió de la UE va emetre la Comunicació sobre l'ocupació a les zones rurals: omplir el dèficit de llocs de treball.

- Reprenent l'esperit del Consell de Lisboa i, d'acord amb les rúbriques del finançament per al període del 2007-2013, reiteren la necessitat de crear una agricultura

competitiva i de cercar la competitivitat i la cohesió per al creixement i l'ocupació, en general, i també a les zones rurals.

- Indiquen el poc pes de la formació professional i el fet que els joves rurals que segueixen estudis universitaris emigren majoritàriament del món rural un cop acabada la carrera.
- D'altra banda, s'aprecia un increment d'oferta de treball en el sector dels serveis a les zones rurals, fet que per si mateix és interessant sempre que segueixi una transició no traumàtica per a l'agricultura.
- També es constata que la majoria d'agricultors no tenen una qualificació per a optimitzar els potencials existents ni per a accedir a noves tecnologies i innovacions, i s'esmenta com a exemples els nous serveis i obligacions mediambientals, la diversificació, la bioenergia, la biotecnologia, les energies renovables, les TIC i els serveis de desenvolupament local, entre d'altres.
- És important assumir que els agricultors a temps parcial s'han d'implicar en tasques de pluriactivitat o trobar ocupació en altres sectors, sempre dins de les seves zones rurals.
- La previsió per al final del septenni actual dibuixa una reducció de fins a quatre milions de llocs de treball en els dotze estats membres nous, més la necessitat de trobar una ocupació plena a uns cinc milions d'agricultors en situació d'atur encobert dins del conjunt de la UE-27.
- Es considera que la formació és l'instrument per a fer front a les situacions derivades d'aquestes previsions, i s'orienta a la realitat de la nova agricultura i de les noves oportunitats de treball en la pluriactivitat i els serveis.
- Per això, i dins dels programes de desenvolupament rural, es vol posar èmfasi en els temes abans esmentats i també en la qualitat alimentària, la innovació, la modernització de les explotacions i les inversions en capital humà.

Unes declaracions fetes el mes de gener per la comissària Fischer Boel preveuen una disminució d'ajuts de la PAC després del 2013, amb la conseqüència d'un increment del nombre d'agricultors a temps parcial que hauran d'obtenir rendes no procedents de l'agricultura i que, prèviament, han de poder seguir unes fases d'adaptació. Unes paraules en la mateixa direcció que la comunicació de la Comissió.

Alhora, es constata que alguns estats membres de la UE fa temps que tracten amb prioritat els temes de formació i d'assessorament agrari; són coneguts els exemples dels Països Baixos, França, Alemanya i Dinamarca com a més capdavaners i amb més inquietud.

Un exemple d'aquest interès, barrejat amb preocupació, es troba en els treballs que realitza Europea International, associació que agrupa centres de formació professional agrària de la major part dels països comunitaris i que treballa permanentment per trobar respostes a aquesta formació amb nous dissenys, noves metodologies, beques d'intercanvi entre

alumnes d'estats diferents i, darrerament, amb el projecte Fancam realitzat dins del programa Leonardo da Vinci, en el qual també participen Catalunya i altres comunitats autònomes.

El projecte pretén adaptar els continguts de la formació professional a les reformes de la PAC i als canvis accelerats de l'agricultura i del món rural d'Europa. A partir de models ja aplicats o assajats a alguns països i d'un treball col·lectiu entre tots els participants, s'està acabant d'elaborar un treball que ha estudiat un ventall d'apartats formatius, que seguidament s'exposa de manera resumida:

- Trobar eines per a adequar els continguts a nous models de formació inicial i contínua.
- Definir nous oficis i ocupacions, noves funcions del treball i noves competències en un marc d'agricultura competitiva i multifuncional.
- Harmonitzar les metodologies de formació per a crear, mitjançant les TIC, una xarxa europea que adequi els continguts a les noves tecnologies i als mètodes econòmics.
- Facilitar la mobilitat dels joves durant les etapes de formació.
- Aconseguir un certificat d'estudis homologable a tots els estats membres.

Quant a la formació contínua, també se segueixen els mateixos criteris per a assegurar l'adaptació permanent a les noves funcions i als nous oficis.

6.5. Els destinataris de la formació

Tornant a les terres catalanes, cal mirar novament al voltant i identificar els destinataris, que, d'entrada, ja es comprova que han variat significativament en el decurs dels darrers anys, tant en perfil com en interessos formatius. Un llistat, no pas l'únic, pot relligar els destinataris amb les funcions i els àmbits en els quals actuen i que se situen en la doble cadena sobre la qual s'està treballant:

a) Àmbit de la producció i de l'empresa agràries i forestals

- Futurs empresaris agraris, sota el concepte d'emprenedors i innovadors.
- Agricultors actuals, es considerin o no empresaris, però que necessiten refermar els coneixements tecnològics i incorporar la base empresarial.
- Col·laboradors familiars i assalariats de les explotacions.

b) Àmbit de la transformació dels productes agraris i forestals

- Personal de les diferents indústries (mercantils i cooperatives) que necessita qualificació específica; inclou tots els nivells de directius, gestors, especialistes i operaris.

c) Àmbit dels serveis al sector agroalimentari

- Personal que dona serveis tècnics, de formació d'assessorament, comercials, etc. A vegades estan inclosos en l'apartat *b*.

d) Àmbit del desenvolupament rural i de la pluriactivitat agrària

- Persones que exerceixen activitats complementàries a les empreses agràries i que s'integren en el gran marc de la multifuncionalitat.
- Tècnics i assessors d'entitats i associacions de suport i de promoció del desenvolupament rural (grups Leader i Proder i altres sistemes lligats a organitzacions professionals o entitats locals).

e) Àmbit del medi ambient

- En general, tots els professionals de l'agricultura, de la producció forestal i del desenvolupament rural que han de complir normes derivades de la condicionalitat o altres normatives mediambientals.
- Tècnics, responsables i assalariats que despleguen una activitat específica en treballs forestals i de conservació de la natura.

Si bé queda palès que els agricultors, les seves famílies i tota la gamma de tècnics, responsables i assalariats han de tenir un lloc i una oportunitat en els plans de formació, cal fer un esment especial dins de l'apartat d'assalariats al col·lectiu d'immigrants, tant si tenen ocupació fixa com si són temporers, ja que presenten unes característiques particulars quant a necessitats de formació de caràcter tecnològic i horitzontal (llengua, sanitat i prevenció de riscos laborals), així com per les metodologies que s'han d'utilitzar en la formació.

6.6. *Mirant endavant*

Recollint treballs de diferents publicacions i opinions d'experts que actuen en formació, de manera molt resumida es poden apuntar les fites de futur següents:

1. Criteris generals de formació.
 - a) Fixar itineraris de formació bàsica —contínua— ocupacional, en alguns casos personalitzats i dins d'uns paràmetres de complementaritat i de cohesió.
 - b) Promoure l'adquisició de competències a través de l'activitat laboral; valorar aquesta experiència, degudament homologada, i incorporar-la al currículum personal.
 - c) Establir programes de formació amb mòduls independents, acumulables i valorats com a crèdits.

- d) Establir els programes amb un doble equilibri:
 - Formació transversal > < formació sectorial
 - Formació en competències i habilitats.
 - e) Ampliar i reforçar la connexió de la formació amb la baula ascendent de la recerca (centres i universitats) i la baula col·lateral de l'assessorament i la tutoria.
 - f) Aconseguir un finançament suficient per a totes les activitats de formació, considerant que no es tracta d'una despesa, sinó d'una inversió.
 - g) Coordinar totes les activitats de formació de les diferents entitats per incorporar-les en un pla únic de formació, amb una homologació prèvia de tots els elements pedagògics i materials constitutius del pla.
2. Conceptes innovadors. La formació tradicional ja incorpora les matèries que realment són la base de la professió; però, en una agricultura en canvi i sotmesa a moltes pressions, cal incorporar-hi elements nous i disposar de prou flexibilitat per a mantenir una adaptació permanent a totes les innovacions i evolucions.
- a) Coneixement del sector, de les polítiques i dels mercats.
 - b) Llengües estrangeres. Cal considerar que en alguns països i centres aquesta formació ja es considera una condició prèvia, o, en llenguatge acadèmic, es diria que «es donen per sabudes».
 - c) Les TIC més bàsiques, especialment l'ús informatiu i formatiu d'Internet.
 - d) Tècniques de treball en equip i de lideratge.
 - e) Mètodes d'organització i direcció de l'empresa. Direcció i gestió de recursos humans.
 - f) Habilitats de comunicació personal.
 - g) Noves produccions alternatives i emergents.
3. Metodologies. Si els programes varien, ho fan molt més els mètodes de formació i aprenentatge, que passen a sistemes vius, participatius i personalitzats.
- a) Conjuminar la formació presencial amb sistemes semipresencials i formació a distància, ja sigui amb suport de paper o suport electrònic.
 - b) Establir un equilibri entre teoria i pràctica.
 - c) Realització de pràctiques en empreses, amb una durada suficient per a consolidar els coneixements.
 - d) Establir convenis per a facilitar estades, pràctiques, intercanvis i viatges amb centres i empreses d'altres regions o països.

- e) Disposar de materials pedagògics, locals, laboratoris, equipaments, etc., degudament homologats i que compleixin les condicions, ja no mínimes, sinó molt satisfactòries.
- f) Aplicar, especialment en la formació contínua i en l'ocupacional, el principi de formació acció, en el sentit que els coneixements i les habilitats impartits siguin totalment adequats al lloc de treball i d'aplicació immediata.

6.7. Un exemple a Catalunya: el pla pilot de joves emprenedors cooperatius

El DAR, per mitjà del Servei de Formació Agrària (SFA), ha establert un pla pilot en el qual participa paritàriament la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC).

L'objectiu és incorporar joves empresaris a empreses agràries viables, per garantir el rellleu generacional i la capacitat competitiva futura.

S'és conscient que el model de programes d'incorporació de joves desplegat fins ara no respon als canvis i a les evolucions que registra el sector i no s'adapta a la necessitat de les empreses, que han de tenir un pes i una continuïtat per a reforçar l'agricultura catalana dels decennis vinents.

El pla pilot s'ha iniciat amb un grup de joves, nois i noies, del sector porcí, pertanyents a sis comarques repartides entre les províncies de Tarragona, Lleida i Barcelona. Tots ells ja tenen una participació directa i responsable en empreses familiars i el pla els vol ajudar a convertir-se en empresaris.

El curs presenta unes característiques que li donen un caire nou i avançat:

- Una durada de 550 hores, entre formació presencial, formació a distància i pràctiques. Les sessions són d'un dia a la setmana i les visites i els viatges tenen una durada variable.
- Un programa que inclou la formació de temàtiques diferents:
 - Gestió tècnica i econòmica de l'empresa agrària
 - Tecnologia del seu sector productiu i de sectors annexos
 - Legislació i polítiques agràries
 - Comercialització i mercats agraris
 - Habilitats personals i domini de les TIC
 - Adaptació a les normes comunitàries: condicionalitat, benestar animal, medi ambient, prevenció de riscos laborals, qualitat, etc.
- Paral·lelament a la formació, els joves redacten el pla d'empresa per identificar la situació actual i per preparar, si arribés el cas, el projecte d'incorporació o de millora i modernització.

Una altra novetat és la figura del tutor, que treballa juntament amb el jove en la tasca de preparar el pla d'empresa esmentat i per anar adequant l'itinerari formatiu.

Durant la formació s'utilitzen metodologies participatives i dinàmiques, entre les quals cal remarcar els grups d'anàlisi i de discussió, les visites-debat i els treballs en equip.

Uns altres objectius, complementaris però igualment importants, cerquen que els participants adquireixin capacitats de direcció i lideratge per a incorporar-se a òrgans de direcció i de responsabilitat en les cooperatives i altres associacions o ens del món agrari i rural. Igualment aquest model ha de ser un referent perquè altres joves iniciïn els nous cursos que s'oferiran en un futur immediat.

6.8. Un comentari final a aquest apartat

Possiblement és el tema en el qual les perspectives de progrés tenen més incidència en les persones i, molt especialment, en els joves, ja que són els que representen el demà de l'agricultura.

De la mateixa manera que s'ha acabat l'apartat de recerca, també ací es fa referència a la Llei 18/2001 d'orientació agrària. En aquest cas cal remarcar el contingut del punt 13.d: «Millorar la qualificació dels professionals del sector agrari mitjançant programes de formació que incorporin disciplines que els permetin una correcta adaptació a la realitat del sector.»

7. L'assessorament

La comunicació de la Comissió, abans esmentada, sobre l'ocupació a les zones rurals, remarca que «els estats membres han d'utilitzar els programes de desenvolupament rural per a aconseguir els objectius prioritaris de transferència de coneixements, modernització, innovació i qualitat de la cadena alimentària i inversió en capital humà, per a l'objectiu global de creació d'oportunitats d'ocupació i de les condicions necessàries per al creixement».

La ponència considera que l'assessorament encaixa en aquesta proposta i que es complementa amb la formació, i constitueix el binomi F + A/T, que s'analitzarà tot seguit.

S'entén que la formació és una activitat amb una metodologia de programació i d'execució estricta, realitzada en uns moments i llocs preestablerts, mentre que s'ha de considerar que l'assessorament és un seguit d'accions permanents, realitzades sobre el terreny i en la mateixa explotació empresa de l'agricultor, i que segueix una metodologia pròpia. Els seus objectius principals són *refermar els ensenyaments* de la formació donant-los continuïtat, *aportar consells* sobre temes puntuals i *promoure l'acceptació i la posada en pràctica* dels coneixements i de les innovacions que es transfereixen pels diferents conductes.

8.1. La desaparició dels dinosaures

Aquests animals van dominar la Terra durant l'era secundària i, per les característiques que tenien, semblava indiscutible que regnessin. De manera inexplicable, si bé la ciència pre-

senta nombroses hipòtesis, van desaparèixer en un lapse de temps curt i van deixar un buit en l'evolució de les espècies, de manera que el seu lloc fou ocupat per altres éssers que, en aquell moment, tenien unes característiques aparentment inferiors.

A Espanya, des del final dels anys cinquanta, va existir un organisme, el Servei d'Extensió Agrària (SEA), clarament orientat a l'assessorament dels agricultors, famílies i comunitats agrorurals, i amb la característica innovadora de promocionar els coneixements, d'aplicar mètodes participatius i proactius, de convèncer i d'aconseguir que les persones fossin les protagonistes del canvi i de la modernització. Utilitzava l'eslògan americà «to make doing», que, mal traduït, deia «aprendre les coses fent-les».

De manera poc explicable, si bé hi ha hipòtesis força convincents, durant els anys vuitanta aqueix servei va desaparèixer de manera ràpida de totes les comunitats de l'Estat o bé va ser postergat a unes funcions passives i únicament administratives.

Una de les raons reiterades d'aquest canvi, que, d'altra banda, no va comportar cap substitució eficaç, va ser el raonament que estava antiquat i que ja no s'adaptava a les circumstàncies i demandes noves de l'agricultura. En aquest punt, i suposant que la premissa fos certa, cal presentar una pregunta: es va intentar posar les condicions i els mitjans d'adequació a les circumstàncies noves?

En el darrer Congrés del Món Rural, en els grups de treball fets durant els anys 2005 i 2006, sovintejaven els comentaris, dels agricultors i dones rurals participants, recordant les bondats i els beneficis que el SEA els havia aportat.

8.2. La situació dels darrers anys

Els serveis tècnics de l'Administració, possibles hereus de l'antic SEA, s'han anat orientant progressivament cap als serveis de gestió administrativa, de control i d'inspecció, i sols en casos molt concrets i puntuals participen en tasques de consell i d'assessorament.

Des d'aquestes administracions, les agrupacions de defensa vegetal (ADV) han potenciat activitats amb unes funcions d'assessorament clarament lligades al nom que reben, si bé en el decurs dels anys, i atenent a les demandes dels agricultors, han ampliat les activitats de consell a altres tecnologies de la producció. Les ADV estan lligades, majoritàriament, a les cooperatives agrícoles i als sindicats agraris. La tasca que duen a terme és realment important i s'han guanyat un bon reconeixement dels agricultors, ja que cobreixen una part del forat que va deixar la desaparició del SEA.

També es van promoure les agrupacions de gestió econòmica (AGE) per ampliar el consell a l'àmbit global de l'empresa agrària, però el resultat ha estat minso.

Les agrupacions de defensa sanitària (ADS) tenen unes activitats més professionals, si bé l'assessorament és igualment valuós.

Les cooperatives agràries i els sindicats agraris estan àmpliament assentats al territori amb instal·lacions i oficines, des de les quals, i mitjançant les ADV que han incorporat o amb els equips tècnics propis, despleguen una acció d'assessorament extensa i permanent.

La iniciativa col·lectiva o semipública ha potenciat altres entitats que també proporcionen assessorament i que no es volen oblidar en aquest document, amb el risc que se'n bandegi alguna de manera involuntària. Cal, doncs, esmentar les següents:

- Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, que també desplega projectes de recerca, experimentació i formació.
- Parcs agraris del Baix Llobregat i del Maresme.
- Consorci de l'Espai Rural de Gallecs.
- Consorci del Vallès, lligat al municipi de Sabadell.
- Altres en procés de constitució, com el Parc Rural de Montserrat.

També cal considerar la tasca de les diferents empreses comercials lligades a l'agricultura, que tenen tècnics altament qualificats en temes fitosanitaris, maquinària, producció vegetal, sòls i adobs, veterinària i producció animal i un bon llistat d'altres especialitats.

Totes aquestes entitats tenen una orientació marcadament sectorial i deixen de banda les actuacions globals sobre el conjunt de l'empresa agrària i el desenvolupament rural.

Es comprova que no existeix una relació sòlida entre si i, per tant, no s'estableixen programacions unificades o, si més no, complementàries; es tracta d'actuacions independents i en paral·lel, amb coordinació poca o nul·la entre els diferents grups.

Respecte a les actuacions en el camp del desenvolupament rural, existeixen els grups d'acció local (GAL) com a braços de suport dels projectes Leader i Proder, els quals fan una funció mixta de consell i de gestió administrativa per als beneficiaris de les dues línies comunitàries. Les activitats que desenvolupen se centren, clarament, en el desplegament d'aquests projectes i cal assenyalar que els GAL tenen uns àmbits geogràfics concrets i no estan estesos arreu del territori.

Finalment, es detecta que molts d'aquests tècnics estan en situació d'aïllament tecnològic i metodològic, amb poques oportunitats d'intercanvi amb altres col·legues o de participar en activitats de formació contínua, exceptuant programes per als tècnics de les ADV que organitza l'Administració d'agricultura.

8.3. Una reforma comunitària que obre portes al futur

Els darrers canvis de la política comunitària fixen en el R(CE) 1782/2003, que estableix disposicions comunes del règim d'ajuts directes en el marc de la PAC, unes noves actuacions que incideixen en l'assessorament, tot i que a l'inici només estan orientades a atendre els compromisos lligats a la condicionalitat.

L'article 13 del Reglament diu: «[...] els estats membres instituiran un sistema per a assessorar els agricultors sobre la gestió de terres i explotacions des d'ara denominat "el sistema d'assessorament a les explotacions", que estarà a càrrec d'una o diverses autoritats [...]»,

i segueix dient que «l'assessorament inclourà, com a mínim, els requisits legals de gestió i les bones condicions agràries i mediambientals [...]».

Posteriorment, el MAPA, en el Reial Decret 520/2006, que regula les entitats que presten servei d'assessorament a les explotacions agràries fa esment, en l'article 2.2, que «endemés de les matèries d'obligat assessorament, indicades a l'apartat anterior, l'assessorament podrà cobrir altres matèries per a oferir un assessorament integral».

I, per a tancar el procés normatiu, la Generalitat de Catalunya amplia aquests criteris en el Decret 392/2006, que regula el sistema d'assessorament agrari de Catalunya.

A més de fixar les tasques de l'assessorament en producció agrícola i en producció ramadera —en els apartats *a* i *b* de l'article 3— en l'apartat *c* precisa el següent: «Assessorament integral agrari i rural: inclou les àrees de coneixement amb relació a la producció agrícola, producció ramadera, transformació, comercialització, gestió empresarial, diversificació de l'economia agrària, seguretat laboral, gestió ambiental i condicionalitat.»

Aquest paràgraf obre la possibilitat de disposar d'un *assessorament global integral* a l'empresa agrària. Es disposa d'una eina per a completar i tancar la cadena del coneixement i fer arribar les innovacions a l'empresari agrari i rural.

Caldria afegir a la redacció anterior l'adjectiu «integrat» —també aplicable a altres estratègies empresarials i de desenvolupament—, que explicita que no es pretén únicament reunir totes les parts o elements que es poden tenir, sinó que s'uneixen aquests elements en un tot, és a dir, que hom els coordina i que, per tant, es pot aspirar a una acció de sinergia.

8.4. Una incursió a la semàntica

No es vol revisar l'*Enciclopèdia catalana*, però en tocar aquest tema sorgeixen una munió de noms i de conceptes que es barregen i que poden confondre. Es parla de tècnics, experts, assessors, vulgaritzadors, dinamitzadors, tutors, consultors, consellers, etc., i, simultàniament, hom els engloba en les funcions d'innovació, de transferència, d'assessorament, de servei tècnic, etc.

Revisant els diferents conceptes en el moment present, i per comparació a altres països, els substantius més usuals, adaptats a la funció que ací se cerca, caldria dir:

- *Innovació*: acció d'innovar.
- *Innovar*: introduir novetats en alguna cosa.
- *Transferència*: acció de transferir.
- *Transferir*: traslladar una cosa d'un lloc a un altre.

Amb la innovació es disposa de nous productes i coneixements. Però la transferència no assegura que el receptor els entengui, els accepti, els utilitzi o els posi en pràctica de manera satisfactòria. Així mateix, l'expressió habitual de «transferència tecnològica» és parcial, ja que sols fa referència a una part de les activitats que du a terme o que pot fer l'empresa

agrària i clarament margina la línia de desenvolupament rural, que cada vegada agafa més protagonisme en la PAC i que també es té en compte en les normatives estatal i catalana referents al nou sistema d'assessorament agrari, especialment en la modalitat integral.

- *Assessorar*: assistir, donar consell com a assessor.
- *Assessor/a*: a persona que pel seu coneixement especial d'un assumpte, d'una matèria, etc., és encarregada de donar consell, d'il·lustrar, d'assistir en una tasca, una empresa, una decisió, etc.

En un procés en el qual es vol que el receptor adopti i apliqui les innovacions proposades, la transferència no garanteix que s'acompleixi aqueix objectiu final.

En el seu moment, la FAO va atorgar al concepte d'*extensió agrària* una qualificació perquè no sols transferia, sinó que ensenyava i modificava les actituds, perquè el receptor adoptés les innovacions, les apliqués i les cerqués de manera permanent per a avançar en el progrés.

Aquests matisos, amb el llenguatge actual, sembla que són els que pot complir la figura de l'assessor.

La mateixa UE va per aquest camí. En l'esmentat R (CE) 1782/2003, i en el punt 8 dels «considerants», indica, en referir-se a l'assessorament, el següent:

Amb l'objectiu d'ajudar els agricultors a adaptar-se a les exigències d'una agricultura moderna i d'elevada qualitat, és necessari que els estats membres estableixin un sistema complet per a oferir assessorament a les explotacions agràries comercials. Aquest sistema contribuirà a sensibilitzar els agricultors sobre la vinculació dels fluxos materials i els processos agraris amb les normes de medi ambient, seguretat alimentària, benestar dels animals, etc.

Per tant, i després de la reticència quant a acceptar la paraula «transferència» per a definir el *sistema*, sí que sembla molt adient el nom proposat per la UE, i aplicat a Catalunya, de «sistema d'assessorament agrari»; i encara es pot afegir que «assessor» també enllaça amb una de les traduccions del mot anglès «advisor», emprat en molts països del nord de l'Europa comunitària, amb el qual es denomina els tècnics qualificats que duen a terme les tasques que s'estan descrivint.

8.5. Què significa la T?

Queda per comentar la *T* de *tutoria*, que s'ha aplicat al binomi F+ A/T. Es reitera que *formació* i *assessorament* creen un tot complementari. Tornant a la semàntica, resulta que:

- *Tutor/a*: professor responsable de l'educació individual dins d'un grup d'alumnes. Guia, conseller d'algú en qualsevol aspecte.

La tutoria és una ampliació de l'assessorament i seria l'assessor individualitzat i particular en algunes funcions. No pot ser una tasca extensible a tots els agricultors i empresaris agrorurals, però és especialment adient per a les persones i els col·lectius que participen en programes especials o que duen a terme projectes específics que necessiten un suport durant un termini de temps de durada variable.

En principi, la tutoria encaixa amb els projectes avançats i amb les noves activitats, concretament quan comporten inversions elevades i reben diners públics; ho poden ser, entre altres, els projectes de millora i modernització de les explotacions, la incorporació de joves, els contractes globals d'explotació, la incorporació de tecnologies de punta i les activitats de pluriactivitat econòmica.

8.6. El capital humà: la formació de formadors i assessors

Per a evitar reiteracions, es reuneix en un únic punt el tractament que mereixen els agents que participen en la formació i l'assessorament, la qual cosa resulta coherent amb el criteri que estan implicats en el binomi F + A/T que s'està estudiant.

Sense entrar en detalls, és evident que els uns i els altres necessiten una formació permanent per a ser avançats davant dels agricultors, les famílies i les altres persones a les quals s'adrecen, i que els seus coneixements han de conjuminar cinc grans blocs, dins dels quals hi haurà les matèries i els temes específics que es determinin, segons quines siguin les funcions de cadascú:

- El món agrari i rural: polítiques i elements de l'entorn.
- Organització i gestió de l'empresa agrària i del sector agroalimentari.
- Tecnologies de la producció agrària i forestal, dels recursos naturals i del medi ambient.
- Programes de desenvolupament rural i l'enllaç amb la multifuncionalitat.
- Metodologies d'habilitats personals aplicables a la formació i a la comunicació.

En altres països, existeixen escoles que executen programes per a tots els agents que treballen en les diferents vessants de l'assessorament, en molts casos en col·laboració amb els centres de recerca i amb la universitat. És un model que es pot seguir i que ajuda a uniformar l'anomenada *formació de formadors* i que, complementàriament, permet relligar la baula de la creació del coneixement amb la de la transmissió.

Fa un temps, el Centre de Formació i Estudis Agrorurals del DAR desenvolupava aquest tipus de formació, en el marc de convenis amb els tres col·legis professionals del món agrari o amb propostes pròpies; això permetia que tècnics d'empreses, d'organitzacions professionals, de cooperatives, de GAL i d'altres entitats participessin en la formació lligada a la seva activitat professional.

8.7. Un pla d'assessorament

Es pot repetir tot allò que s'ha exposat a l'apartat de formació. Tot respectant les característiques de les diferents entitats que participin en el sistema d'assessorament agrari, cal un pla únic d'assessorament que reculli i coordini totes les ofertes.

S'ha avançat notablement els darrers anys, però encara és evident que l'oferta oficial no recull totes les actuacions ni hi participen totes les entitats que actuen en el sector, per la qual cosa es manté un regust de suma d'activitats per sobre d'una planificació coordinada. Evitar duplicitats i rivalitats contribueix a millorar l'ús dels mitjans i a estalviar els pressupostos, que normalment no són abundants per a aquestes activitats.

8.8. El projecte que es dissenya a Catalunya: cap a un nou sistema d'assessorament

El DAR, responsable d'implementar el sistema d'assessorament a les explotacions agràries, ja ha establert els paràmetres operatius perquè la realitat es faci evident en dates properes.

A partir dels tres nivells de competències que estableixen les normatives d'assessorament, és a dir, el de la producció agrícola, el de la producció ramadera i l'integral agrari i rural, s'han fixat els criteris operatius següents:

Objectius de base concertats amb el territori:

a) Resoldre i orientar les necessitats del territori.

- Desenvolupar el territori en col·laboració amb les entitats que li donen servei i que en coneixen les necessitats.
- Estructurar el territori de manera flexible per facilitar el procés de canvi i d'inscripció a les entitats actuals.
- Garantir la qualitat i la universalitat del servei.

b) Entitats que es poden inscriure en el sistema (obert a les que tenen capacitat d'operar en el territori):

- Agrupacions de productors.
- Cooperatives agràries.
- Entitats privades.
- Unions o agrupacions d'entitats.

c) Figura de l'assessor:

- Tècnic amb titulació universitària, integrat en un equip tècnic de l'entitat d'assessorament.

- Rep un pla de formació específic i continu.
- Està en contacte directe amb les explotacions.

d) Instruments que utilitza el sistema:

- Assessorament presencial, en contacte directe amb l'empresari agrari o rural, posant èmfasi en el procés d'incorporació dels joves.
- Anàlisi per a elaborar la diagnosi i el pla d'empresa.
- Formació en tots els temes necessaris de l'agricultor empresari i dels col·laboradors.
- Suport per a prendre decisions, eines d'autodiagnosi i ús de les TIC.
- Informació i comunicació permanent en els temes de condicionalitat, origen de tot el sistema.

En resum, un sistema adreçat a tots els productors per a promoure un gir entre l'activitat agrària i l'entorn i per a establir les bases que garanteixin la competitivitat i la viabilitat futura de les empreses agrorurals.

Per la seva banda, la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya i les organitzacions professionals agràries proposen, dins de les estructures corresponents, l'acreditació en els tres nivells —integral, agrari i rural— per a les cooperatives i oficines respectives, en funció de les orientacions i especialitats de treball que es registren a les diferents comarques.

En resum, unes perspectives integradores que haurien de permetre les accions multiplicadores desitjades en l'optimització dels mitjans i dels recursos, així com una oportunitat per a canviar els «mètodes de suport únicament de caire administratiu» per un «sistema de consell de qualitat» que contribueixi a promocionar les explotacions empreses tenint en compte l'objectiu de l'assentament en el territori i de fer front a la competitivitat mundial.

8.9. Conclusió d'aquest apartat

Novament, les persones són protagonistes, i es remarca el doble tractament que han de tenir com a formadores, en sentit global, i com a receptores d'un suport especial per a ser capdavanteres en coneixements i pedagogia.

Tornant a la Llei 18/2001 d'orientació agrària, el punt 13.b dóna pistes, però no són tan clares com el concepte d'*assessorament* que presenta la UE o el que defineix la normativa estatal i catalana, les quals es corresponen amb el criteri que defensa aquest document: «Gestionar la transferència tecnològica, tant la pública com la privada concertada, en els diversos aspectes que la defineixen: orientació, execució i finançament.»

9. A manera de cloenda

Fins ací arriba la revisió al bloc del coneixement de la doble cadena del progrés agroalimentari, a partir de la qual s'ha estructurat aquesta ponència.

S'han considerat conceptes, funcions i elements. Però, per sobre de tot, es vol reblar el clau de la importància i del protagonisme de totes les persones: d'aquelles que, com a agents, integren les diferents baules de la cadena del coneixement, i dels receptors situats en els nuclis durs de la cadena, com ara els agricultors, els col·lectius agrorurals i les seves famílies i els integrants de l'anella de la indústria agroalimentària.

Les organitzacions i els sistemes funcionen com estructures, i les formen les persones. Cal evitar que estructures laxes, paralitzades, mal dirigides, mal programades o rovellades posin fi a les qualitats i a les il·lusions de les persones que les integren.

Per contra, potenciant i esperonant les iniciatives i les capacitats d'aquests agents, es pot aconseguir una estructura ferma que impulsi i evolucioni permanentment per a donar servei a la societat.

Columel·la, en escrits del segle I, deia que «Sine agricultura nihil». Ara es podria dir que «sense persones preparades i competitives, l'agricultura i el món rural no tenen futur».